

Władimir Lwowicz Britaniszski (Wspomnienie pośmiertne)

Władimir Britaniszski, wybitny rosyjski poeta, prozaik, tłumacz i krytyk literacki, zmarł w Moskwie 24 grudnia 2016 roku. W życiu prywatnym był mężem znanej poetki i tłumaczki Natalii Georgijewny Astafjewej.

Władimir Britaniszski urodził się w Leningradzie 16 lipca 1933 r. Pochodził z rodziny żydowsko-polskiej. Jego ojciec Lew Britaniszski był z zawodu malarzem i grafikiem, matka – Franciszka Osińska, z zawodu sekretarka i maszynistka, pochodziła z zubożałej polskiej rodziny szlacheckiej. Nie posługiwała się jednak ojczystym językiem i nie od niej syn Władimir zaraził się polskością, która w jego twórczej biografii odegrała wyjątkową rolę.

Lata swego dzieciństwa spędził Władimir Britaniszski w przedwojennym Leningradzie. Wspominał je jako czas terroru, który w latach 1937–1938 szczególnie dotknął mniejszości narodowe, zwłaszcza zaś Polaków. Później nadeszły lata wojny, podczas której rodzina Britaniszskich ewakuowała się na syberyjską wieś Jemurtła, a następnie do Swierdłowska na Uralu (ówczesna nazwa Jekaterynburga). W latach szkolnych w tym mieście rozpoczęła się poetycka twórczość Britaniszskiego.

Po zakończeniu wojny Britaniszscy wrócili do Leningradu, gdzie młody Władimir rozpoczął w roku 1951 studia w Instytucie Górnictwa. Ukończył je w 1955 roku na wydziale geologii. Z dyplomem geologa uczestniczył następnie w pracach poszukiwawczych na rozległych terenach Syberii, Dalekiego Wschodu i na Północy za kręgiem polarnym.

Ani w latach studiów, ani podczas badań geologicznych Britaniszski nie zaniechał twórczości poetyckiej. Debiutował w roku 1955 w miesięczniku „Zwiezda”. Pierwszy zbiór wierszy *Пощуку* wydał w roku 1958. Wiosną tego samego roku poznał w Moskwie i wkrótce poślubił poetkę, z zawodu nauczycielkę Natalię Astafjewą, Polkę, córkę Jerzego Czeszejko-Sochackiego, który zginął samobójczą śmiercią w roku 1933 podczas zbrodniczych represji NKWD, skierowanych przeciwko przebywającym wówczas w ZSRR działaczom polskiej lewicy.

Kolejny zbiór wierszy Britaniszskiego wyszedł w roku 1961 i opatrzony był tytułem *Наташа* (inspiracją do jego napisania była miłość do Natalii Astafjewej). W następnych latach wychodziły kolejne tomiki poetyckie Britaniszskiego, wśród nich *Пути сообщения* (1966), *Открытое пространство* (1980), *Движение времени* (1985), *Старые фотографии* (1993). Poeta jest też autorem tomu prozy *Местность прошлого лета* (1969). Działalność literacką łączył Britaniszski przez długi czas z pracą geologa, uczestnicząc w ekspedycjach badawczych aż do roku 1973. W podróżach tych, m.in. na Polarny Ural, Nadwołże i na Północny Kaukaz, towarzyszyła mu żona Natalia. Echa wrażeń z podróży i pobytu w miejscach dalekich od stolicy często pojawiały się w twórczości Britaniszskiego i Natalii Astafjewej.

Od roku 1960 trzyosobowa rodzina Britaniszskich zamieszkała w Moskwie (w roku 1959 przyszło na świat ich jedyne dziecko – córka Marina).

Zastanawiać musi wieloletnia przerwa w publikacji zbiorów poezji Britaniszskiego, trwająca od 1966 aż do roku 1980. W latach przywództwa Leonida Breżniewa w ZSRR, określanych jako „epoka zastoju”, poezja Britaniszskiego nie cieszyła się uznaniem w oczach ówczesnych władz państwowych, gdyż nie mieściła się w nurcie literatury oficjalnej, mimo iż trudno byłoby też zaliczyć ją do opozycyjnego podziemia literackiego, którego areną publikacji pozostawał wtedy „samizdat”. Złagodzenie cenzury, jakie dokonywało się w sowieckim imperium od drugiej połowy lat osiemdziesiątych minionego stulecia, ułatwiło publikację wielu nowych dzieł Britaniszskiego. Właśnie od roku 1985, oprócz wymienionych wyżej zbiorów *Движение времени* i *Старые фотографии*, ukazały się następne książki poety – *Петербург – Ленинград* (2003), dwujęzyczny wybór wierszy *Двуязык* z 2005 roku (we współautorstwie z Natalią Astafjewą), *Выход в пространство* (2008) oraz *Сто стихотворений* (2013).

Tematyka poezji Britaniszskiego jest bardzo bogata, różnorodna i trudna do jednoznacznego zdefiniowania. Są w niej wiersze o własnej młodości, podróżach, przyrodzie, o losach narodu i jego historii, o trudnych moralnych wyborach człowieka w dramatycznych momentach dziejowych, wreszcie o ludziach literatury, sztuki i nauki, o odkrywcach i znanych postaciach, które zapisały się na stronicach historii Rosji. Do lektury poezji Britaniszskiego należy przystępować z pewnym zasobem wiedzy o Rosji, jej kulturze i dziejach. Jest bowiem w tej poezji pełno odniesień do przeszłości i wydarzeń, które następowały w naszych czasach. Refleksja o tych wydarzeniach jest ciągle obecna w twórczości poety, który zdaje się wciągać czytelnika w krąg swoich rozważań o historii i współczesności. Intelktualny horyzont owych refleksji Britaniszskiego jest bardzo szeroki.

Pisarstwo Britaniszskiego może zadziwiać nie tylko bogactwem intelektualnych i artystycznych walorów jego poezji i prozy. Bardzo ważne są również jego dokonania w dziedzinie twórczości przekładowej. Był on tłumaczem wybitnie utalentowanym, przyswajał najchętniej kulturze rosyjskiej poezję amerykańską i polską. Szczególnie wielkie są zasługi Britaniszskiego w tłumaczeniu polskiej poezji XX wieku. Zaiste imponujące są twórcze dokonania tego pisarza w dziele przekładów polskiej poezji, której szczególnie cenionymi przez tłumacza przedstawicielami okazali się Staff, Przyboś, Iwaszkiewicz, Herbert, Miłosz, Różewicz, Lec, Woroszyński, Barańczak i inni. Przekłady Britaniszskiego z polskiej poezji ukazały się w rosyjskich antologiach: *Польские поэты* (1978), *Из современной польской поэзии* (1979), *Польские поэты XX века* (2000 – we współautorstwie z Natalią Astafjewą). W ostatnich latach uwagę Britaniszskiego szczególnie przykuwała spuścizna Czesława Miłosza, o czym świadczą obszerna książka *Введение в Милоша* (2012). Zawiera ona szkice autora o Miłoszu oraz liczne przekłady wierszy, esejów, przemówień i wspomnień

polskiego noblisty. Oddzielnie Britaniszski wydał w roku 2003 przekład eseju Miłosza *Zniewolony umysł*. W oddzielnym zbiorze tłumacz wydał też wiersze Zbigniewa Herberta (*Стихотворения*, 2004).

Przeogromne są zasługi Britaniszskiego w popularyzacji polskiej poezji wśród czytelników rosyjskojęzycznych. Składają się na nie nie tylko bardzo liczne przekłady utworów polskich poetów (głównie małych form poetyckich), ale również szkice o polskiej poezji, zebrane m.in. w obszernym tomie pt. *Речь Посполитая поэтов* (2005, ss. 543). Zawiera on szkice o twórczości Jana Kochanowskiego, polskiej poezji barokowej, poezji Mickiewicza, Staffa, Iwaszkiewicza, Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Słobodnika, Miłosza, Leca, Ożoga, Różewicza, Herberta, Woroszyńskiego, Wirpsy, Balcerzana i in.

O licznych podróżach do Polski (Britaniszski odbywał je zwykle razem z Natalią Astafjewą), spotkaniach z polskimi poetami i swoistym zauroczeniu Polską i jej poezją pisał Britaniszski w pasjonującej książce *Поэзия и Польша. Путешествие длинной полжизни* (2007). Książkę tę można określić jako swego rodzaju encyklopedię wiedzy o polskiej poezji i poetach drugiej połowy XX wieku, napisaną przez świetnego jej znawcę, tłumacza i miłośnika, przy tym doskonale rozumiejącego, jaką rolę odgrywała i odgrywa wielka i wolna poezja w duchowym życiu Polaków.

Polscy poeci w pełni odwzajemnili propolskie sympatie Britaniszskiego, który okazał się prawdziwym polonofilem na rosyjskim Parnasie. Już w roku 1982 Józef Waczków opracował i wydał zbiór wierszy Britaniszskiego pt. *Пространство открытое*. Przekłady wierszy tego poety drukowały też ówczesne polskie czasopisma, m.in. miesięcznik „Twórczość”. Utwory Britaniszskiego tłumaczyli w Polsce Józef Waczków, Jerzy Litwiniuk, Wiktor Woroszyński, Adam Pomorski, Grzegorz Wiśniewski, Marian Grześczak, Anna Kamieńska i in.

Z głębokim zasmuceniem napisałem to wspomnienie o Władimirze Britaniszskim. Przechowuję z pietyzmem otrzymane od poety listy i kilka książek z ostatnich lat z bardzo serdecznymi dedykacjami. Z dużą satysfakcją miałem okazję napisać trzy recenzje jego książek o polskiej poezji i jego bliskich związkach z Polską. A są to przecież związki rodzinne, jeśli się zważy, że matka poety była Polką i żona też jest rodowitą Polką. Książki Britaniszskiego zapewniają mu uznanie i sympatię polskich czytelników. Bardzo zasłużył na ich wdzięczną pamięć za wszystko, co uczynił dla upowszechnienia polskiej poezji w Rosji. Zdobył też uznanie polskich środowisk twórczych, czego wyrazem były nagrody ZAiKSu (1979) i Polskiego PEN Clubu (1993). Polskie władze państwowe uhonorowały Władimira Britaniszskiego w roku 1999 Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi. Odejście poety jest dużą stratą dla kultury polskiej, której był niestrudzonym popularyzatorem wśród swoich rodaków.

Jan Orłowski
Lublin